

ՊԼՏՄԱՆԻՏԵԿԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ԵՐԿՐԱՇԱՐԺՆԵՐԸ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ աշխարհագրութիւնը շատ լաւ բացատրուած է քանի մը հայ և օտար գիտնականներու կողմէ, մանաւանդ երբ ռուսացիներէն Լինչի «Armenia», ու Ֆրիթեօֆ Նանսէնի «L'Armenie et la Proche Orient», եւ ուրիշ հեղինակներու հատորները:

Հայաստան ունի քնական առանձնաշատուկ առաւելութիւններ, որոնք ազդած են Հայ ցեղին ֆիզիքականին վրայ ու կերտած են նոյր մասնաւոր նկարագիրը:

Հայէն զատ, աշխարհիս վրայ ո՛չ մէկ ուրիշ ցեղ պիտի չկարենար գլխաւոր ու տոկաւ աշխարհագրական այնքա՛ն աննպաստ դիրքին ու դժուարութիւններուն, ու նոյնպէս՝ աշխարհիս վրայ ո՛չ մէկ ուրիշ ցեղ պիտի չկարենար օգտուիլ անոնց մասնակի առաւելութիւններէն:

Հին Հայաստանէն անցան բազմաթիւ բարբարոս ու քաղաքակիրթ խուժող ցեղեր, կամ պետականացած զօրաւոր ազգեր: Հայը պահեց սակայն իր ազգային նկարագիրը, ու հակառակ մոտր կրած անհամար ու ալապան ոտնձգութիւններուն, մինչև այսօր Հայ ազգին իրաւունքը կը համարուի միւրոյնական ու պատմական Հայաստանը, իր երեք յիշատակելի ստորաբաժաններով, Մեծ Հայք, Փոքր Հայք, և Կիլիկիա:

Հակառակ բոլոր դժուարութիւններուն, Հայը կարողացած էր իր մէջ ձուլել շատ մը արշաւող ու այցելող ցեղերը, ինչպէս Սեւադրիները ու նոյն իսկ շէկական գաղութը և ուրիշներ: (Տե՛ս ի մէջ այլոց՝ Հրեալմանի «Die Altarmenische Ortsnamen»):

Հայը գարմանալորէն կարողացած էր Հայացնիլ նոյն իսկ Հայաստան արշաւող Պարսիկներէն, Ասորիներէն ու Յոյներէն որով հատուածներ՝ ըստ պատմութեան:

Հակառակ Հայաստանի մէջ պատահած յաճախաբէյ ու երկարատե երկրաշարժներուն, ու բնական և քաղաքան աղէտ-

ներուն, Հայ ազգը կ'ապրի իր մշակոյթով, իր լեզուով և կրօնքով ու իր քաղաքակրթական այլ արժանիքներով գեղազարգուած:

Բայց քաղաքան ու տնտեսական աղէտներուն գործած չարիքները շատ անգամներ բազմապատկուեցան Հայաստանի մէջ պատահած յաճախակի երկրաշարժներով:

Անցեալի մէջ Հայաստանի տասնըրեք կեդրոններուն մէջ, 1558 տարիներու ընթացքին, պատահեցան աւելի քան եօթանասուն աղիտաւոր երկրաշարժներ:

Պատմութեան արձանագրած առաջին մեծ երկրաշարժը պատահեցաւ 341 թուականին Քրիստոսէ վերջ, իսկ վերջինը՝ 1926 թուականին:

Պատմական գաղափար մը տալու համար գտնադան շրջաններուն ընթացքին Հայաստանի մէջ պատահած երկրաշարժներուն, ստորեւ կուտամ հետաքրքրական ու ժամանակագրական ցուցակ մը: —

1. — Արարատի նահանգին մէջ կարեւոր առաջին երկրաշարժը պատահեցաւ 341 թուականին: Ասոր հետեւեցան հինգ ուրիշ երկրաշարժներ, 862ին, 1319ին, 1681ին, 1819ին, ու 1840ին, պատճառ տալով ահաւոր կորուստներու:

2. — Տարօնի մէջ, երկու կարեւոր երկրաշարժներ պատահեցան, 614 ու 1114 թուականներուն, որոնց ազդեցութիւնը զգացուեցաւ մինչև Հայկական Միջագետք ու Կիլիկիա:

3. — Կարին քաղաքին մէջ, ու Բարձր Հայքի և Սիւնեաց երկրներուն մէջ, եօթը զանազան երկրաշարժներ պատահեցան 728ին, 1659ին, 1791ին, 1860ին, 1861ին, և 1901–1902 թուականներուն շարունակաբար:

4. — Վայոց Ձորի մէջ, մեծ երկրաշարժ մը տեղի ունեցաւ 869 թուականին, ու կ'ըսուի թէ 10,000 անձեր ողջ-ողջ թաղուեցան փրտակներու տակ:

5. — Դուիթի մէջ երկրաշարժներ տեղի ունեցան, նախ՝ 856 թուականին, ու մէկ զիջերուայ մէջ 12,000 անձեր թուան՝ Դուիթի երկրորդ երկրաշարժը պատահեցաւ 858ին. իսկ երրորդ տեղի ունեցաւ մէկ տարի վերջ՝ 859ին, որ տարուայ մը ըն-

թացքին կրկնուեցաւ, ու կ'ըսուէի թէ 120, 000 հոգի այս երկրաշարժին զոհը եղան: Երեսուներոր տարիներ վերջ Գուինի մէջ նոր երկրաշարժ մը պատահեցաւ 893 թուականին՝ ահաւոր զոհերով:

6. — Տաւսեմիյ ու Խորանեաց գաւառներուն ու այլ վայրերու մէջ, սարոսփիւի երկրաշարժ մը տեղի ունեցաւ 995 թուականին, որ եօթը ամիս շարունակուեցաւ, պատճառ տալով ահաւոր զոհերու, որոնց թիւը ծանօթ չէ պատմութեան:

7. — Սեիգայի մէջ ու Եկեղեաց գաւառին քանի մը կիզրոններուն մէջ բազմաթիւ երկրաշարժներ պատահեցան հետեւեալ թուականներուն ընթացքին:

Նախ՝ 1011ին. յետոյ 1045ին, 1166ին, 1236ին, ու 1251ին: Բայց քիչ վերջ աւելի երկրաշարժ մը պատահեցաւ, որ շարունակուեցաւ երեք ամիս ու պատճառ եղաւ 32,000 հոգիի մահուան: Անկէ երկու տարիներ առաջ, երկզայի ուրիշ տեղերուն մէջ, երկու ցնցումներ պատահեցան 1482 թուականին, որոնց առաջինին ընթացքին մեռան 30,000, իսկ երկրորդին՝ զրեթէ 15, 000 անձեր: Նոյն վայրերուն ու Երկզայի ուրիշ շրջանակներուն մէջ, ամենավերջին ահաւոր երկրաշարժ մըն ալ պատահեցաւ 1578 թուականին:

8. — Անի քաղաքին մէջ, երկու անգամներ երկրաշարժներ պատահեցան 1045 ու 1131 թուականներուն: Քարուքանդ ընելով շատ մը շէնքեր ու հրապարակներ:

9. — Ամբողջական Հայաստանի շատ մը վայրերը միանուագօրէն ցնցուեցան, 1219 թուականին, ու ահ ու սարսափ ազդեցին ամբողջ Հայութեան:

10. — Վասպուրականի մէջ, աղէտաւոր ինը երկրաշարժներ պատահեցան 1275ին, 1276ին, 1441ին, 1646ին, 1648-1649ին, 1701ին, 1704ին, ու ամենավերջինը՝ 1715ին:

11. — Պարսկաստանի մէջ, 3 դարու ընթացքին, տասներեք մեծ ու փոքր երկրաշարժներ պատահեցան՝ 1359ին, 1641ին, 1646ին, 1648ին, 1649ին, 1791ին, 1806ին, 1828ին, 1847ին, 1848ին, 1869ին, 1872ին, ու ասոնցմէ աւելի թիւի երկրաշարժ մը՝ 1902 թուականին:

12. — Մեհլանի մէջ երկրաշարժներ պատահեցան 862 թուականին, ու ութ տարիներ վերջ՝ 1678-1679 թուականներուն:

Ս. ՅԱՆՈՒՆ ԵՆԵՐՍԷՆ

Ե Կ Ե Ղ Ե Յ Ա Կ Ա Ն Ք - Բ Ե Մ Ա Կ Ա Ն Ք

● Կիր. 4 Նոկտ. — Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Յարութիւն, Բ. Գողգոթայի վերնամատուռին մէջ, Ժամաբարն էր Նոգ. 8. Կիր. Երզ Արք. Գարիկեան:

● Ուր. 9 Նոկտ. — Կ. վ., Գեր. 8. Սուրէն Եպս. ի զխաւորութեամբ, Միարանութիւնը մեկնեցաւ Ղպտոց Ս. Գէորգայ վանքը, հոն պաշտուու համար վաղուան նախատեսը:

● Եր. 10 Նոկտ. — Ս. Գեորգայ զօրավարին: Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ Ղպտոց Ս. Գէորգայ եկեղեցւոյն մէջ, Ժամաբարն էր Նոգ. 8. Հայկազուն Վրդ. Արքանաման: Նոգ. Հայրը քարոզեց, բնաբան ունենալով՝ օրուան ձաշու Աւետարանէն ձմի՛ զարհուրէք յայնքանէ որք ապանանեն ըզմարմին. . . » (Ղուկ. ԺԲ. 4): Բացատրեց հոգիին և մարմինին զերը անհատին մէջ. մարդիկ ամէն ժամանակներու մէջ աւելի կարեւորութիւն տրուած են երկրորդին. անոր համար է որ մեր հոգիները յաճախ կը արտմին: Եթէ մենք մեծ եռգածութեամբ կը խնամենք մեր մարմինը, որքան ևս առաւել խնամք պէտք է տանք մեր հոգիներուն, որովք մարմինին նման ժամանակաւոր չեն, այլ յաւերժական, նման Անոր որ զայն դրաւ մարդուն մէջ: Իրական մահը հոգեկան մահն է. մենք ամէն օր կրնանք մեր հոգին զօրաբի ենթարկել մեր չար արարքներովը: Յետոյ ներկայացուց օրուան Սուրբ Իրեկ ամենածղալիղականացած սուրբերէն մին, որ իրովին հաւատքը ունէր Աւետարանական այս պատգամին, որով

13. — Լեւնիմականի մէջ, երկրաշարժ պատահեցաւ 1926 թուականին:

Հայ ազգը բնաւ չի վնասուեցաւ այս քան աղէտաւոր ու զարհուրելի Երկրաշարժներէն, ինչպէս նաեւ քաղաքական քառամեկի փորձութիւններէն: Ուրաբառով շրջանէն մինչև մի օրերը, բնիկ Հայաստանցիներ իր հայրենիքին մէջ ապրեցան 40 դարեր, իսկ եկուոր Արմէնները, Հայաստան բնակեցան 27 դարեր, հապառակ որ Հայաստանի ժեծագոյն մասը Հայերէ գաւարկուեցաւ 1915ին մեծ եղեռնին ու ծրագրուած տարագրութեան պատճառաւ:

ՆՈՒՊԱՐ ՄԱԿՍԻՄՅԱՆ

Նիկոսիա - Կիպրոս